

Foi'a besericésca si scolastica.

Organu alu provinciei metropolitane greco-catolice de Alb'a-Julia
si Fagarasiu.

Apare in 1 si 15 st. n. a fia-carci luni.

abonamentele de cate 6 fl. v. a. pre anu se se adreseze
la tipografi'a seminariului gr. catolicu in Blasiu.

Manuscriptele si corespondintiele se se tramita francata
la redactiuni.

Anulu III.

Blasiu 1 Decembre 1889.

Nr. 5.

Partea besericésca.

Sinodulu archidiececanu tienutu in Blasiu la 17 si 18 Septembre a. c.

V.

In 18 Septembre la 4 óre dupa amédi s'a tienutu a IV siedintia a sinodului, in care dupa perlegerea si verificarea protocolului siedintiei a III, Escelenti'a S'a Preasantitulu Metropolitu Dr. Joanu Vancea propune spre desbatere cestiunea diurnelor si speselor itinerarie ale membriloru sinodali. Dupa-ce la obiectulu din cestiune au vorbitu protopopulu Nicolau Solomonu, vicariulu Basiliu Ratiu, protopopulu B. Hossu si viceprotopopulu onorariu Demetriu Cuteanu — Inaltulu Presidiu enuntia decisiunea: cá in privinti'a acést'a fia care membru sinodalu se faca preliminaru, in care se-si inferesca mai antaiu diurnele amesuratu conclusului adosu in siedinti'a ultima a sinodului archidiececanu din 1869, apoi spesele itinerarie in sensu strinsu, si apoi particulariulu asia pregatitu, se-lu substerna prin oficiulu protopopescu consistoriului metropolitanu spre eventuale liquidare.

Intre ace'a canoniculu Dr. Alesandru Gram'a amentindu cá capitulu metropolitanu in decursulu sinodului a reportatu despre modulu in care a administratu pana acum'a fondurile archidiececane precum si despre modulu in care le vá administrá in viitoriu, si dupa ce sinodulu a esprimat recunoscintia si incedere deplina veneratului capitulu — propune sinodului se iee spre scientia tote acele fonduri archidiececane, cari se administra in gremiu: Cetindu-se consemnarea tuturor fondurilor archidiececane, starea acelor'a se iá spré scientia.

Dupa aceea protopopulu Nicolau Solomonu amentindu cá cu privire la asigurarea edificieloru

besericesci si scolastice esista conventiune intre archidiececa si intre institutulu de asigurare „Transilvani'a“ roga pre veneratulu consistoriu cá in decursulu periodulu ce mai restéza se delibereze asupra modalitateri referitoare la infientiarea unui fondu archidiececanu de asigurare cá asia venitululu, ce ar' resultá din asigurári se se folosésca pentru ajutorirea besericeloru serace din archidiececa: in urm'a cererei de mai susu Inaltulu Presidiu impartasiesce sinodului, cá cestiunea acést'a si pana acuma a formatu unu obiectu de deliberare, si de o data invita pre protopopii tractuali se adune si subministre datele acelea, cari se receru spre facilitarea deliberarei din cestiune. In nexu cu celea de mai susu viceprotopopulu Basiliu Porutiu propune cá sinodulu se decida facerea de colecte pre sém'a reuniunei archidiececane pentru ajutorarea besericeloru misere. — Sinodulu primesce propunerea de mai susu si decide cá sumele de bani colectate spre scopulu indicatu se se substerna regulatu Ordinariatulu Metropolitanu prin oficiile protopopesci.

Cu aceste terminându-se desbaterile sinodului presente, Escelenti'a S'a Preasantitulu Metropolitu Dr. Joanu Vancea — aducându multiumita filiale Prea bunului Domnedieu pentru ajutoriulu ce s'a induratu a-lu prestá in decursulu pertractariloru sinodali, mai incolo esprimendu recunoscintia comisiuniloru si notariloru sinodali, si indemnandu pre cei adunati la implinirea conscientiosa a oficieloru, ce le suntu incedintiate, — dechiara sinodulu de incheiatu.

In fine Basiliu Ratiu vicariulu Fagarasiului in numele sinodului cu cuvinte inşufletite si caldurose multumesce Escelentiei S'ale Preasantitului Metropolitu pentru ingrigirea parintiésca ce totu-de-a-una a aretatu

catra fii sei sufletesci cerendu dela Prea induratu Domnedieu cá se lu tiena in lungime de dile spre binele besericeii si natiunei s'ale!

Decisiunile sinodului archidiececanu tîenutu in Blasiu la 17 si 18 Septembre 1889.

I.

Statutele

Fondului Vanceaianu pentru ajutarea preotilor deficienti ai Archidiececsei gr. cat. de Alb'a-Juli'a si Fagarasiu.

A. Scopulu.

§. 1.

Spre ajutarea preotilor deficienti ai Archidiececsei gr. cat. de Alb'a-Juli'a si Fagarasiu se infiintieza unu Fondu, care la dorintia Sinodului archidiececanu din anulu 1889 va portá numirea: „Fondulu Vanceaianu pentru ajutarea preotilor deficienti ai Archidiececsei gr. cat. de Alb'a-Juli'a si Fagarasiu“.

B. Midlocele.

§. 2.

Fondulu preotilor deficienti se forméza:

a) din 5000 (cinci mii) fl. donate de Escelentia S'a Metropolitulu Dr. Joanu Vance'a de Buteas'a in 1-a Januariu 1889 spre scopulu acest'a.

b) din tacele anuale ale totororu preotilor archidiececani.

c) din alte venite destinate de Veneratulu Consistoriu si oficele archidiececane spre scopulu acest'a, precum si din tacele de promotiune, cari le va fixá Consistoriulu archidiececanu din casu.

d) din contribui benevole, donatiuni si legate facute spre inmultirea acestui fondu si acceptate de Consistoriulu archidiececanu.

§. 3.

Tacele anuale ale preotilor (§. 2. lit. b.) se determina pre cáte 10 ani, dupa impregiurari. Aceste tace se anii 1889—1898. se fiséza in modulu urmatoriu:

- Metropolitulu cáte 100. fl.
- Canonicii capitulari cáte 10. fl.
- Vicarii si protopopii actuali cáte 6. fl.
- Viceprotopopii si administratorii protopopesi cáte 5. fl.
- functionarii preoti aplicati in centru cáte 5 fl.
- ceialalti preoti contribuescu dupa trei clase, si anume: cei din clas'a I. cáte 5 fl., cei din clas'a a II-a cáte 3 fl., cei din clas'a a III-a cáte 2 fl.

§. 4.

Sinódele tractuale impartiescu in clase (§. 3. lit. f.) pre preotii din tractulu respectiv, luádu in considerare conscientioasa intregu venitul beneficieloru. Clasificarea acést'a se face din cinci in cinci ani si se asterne Consistoriulu archidiececanu spre aprobare, carele in casu de lipsa o modifica.

§. 5.

De tacs'a acést'a suntu scutiti numai preotii declarati de deficienti, si preotii, cari in calitate de profesori la institutele de invetiamentu din Blasiu suntu inserisi la

fondulu de pensiune separatu intemeiatu pentru acei profesori. Ceialti platescu unulu fia-care dupa categori'a, in care se afla la 1 Novembre din anulu respectivu.

§. 6.

Fia-care preotu din gremiu este obligatu a platí tacs'a in 1 Novembre, altamintrea i-se subtrage din salariu.

§. 7.

Fia-care preotu afara de gremiu este obligatu a platí oficiulu protopopescu respectivu tacs'a pana in 1 Novembre a fia-carui anu. Platirea i-se cuietéza in libelulu seu.

§. 8.

Portatoriulu oficiulu protopopescu este obligatu a ingrigi, cá preotii din tractulu seu se respunda la tîmpulu seu tacele din §. 7., — cátra banii incursi a adauge tacs'a cuvenita dela dînsulu si inca in Novembre a administrá la oficiulu archidiececanu intréga sum'a, care i-se quietéza in libelulu seu generalu. La substernerea baniloru este obligatu a aretá si aceea, cari preoti? cu cátu suntu in restantia?

C. Administrarea.

§. 9.

Fondulu deficientiloru se administréza de catra capitululu metropolitanu dupa normele s'ale generale, statorite pentru administrarea Fonduriloru si Fundatiuniloru publice archidiececane.

§. 10.

Capitululu elóca capitalele in hártii publice ori private cu hipoteca pupilara, sean la casse de pastrare, si ingrigesce pentru incassarea regulata a procenteloru, manipuléza banii, platesce ajutoriele asemnate de Consistoriulu archidiececanu si la finea fia-carui anu asterne Consistoriulu ratiuni documentate.

§. 11.

Ratiunile revedite si aprobate de Consistoriu se publica in fia-care anu prin cerculariu, carele se imparte totororu celoru obligati a contribui la Fondulu acest'a.

D. Indreptatirea de a participá din Fondulu deficientiloru.

§. 12.

Din fondulu deficientiloru e indreptatitu a participá ori care preotu archidiececanu, déca a platitu celu puciuu 10 ani tacs'a prescisa in §. 3. si declaratú fiindu de deficient, pierde beneficiulu pre-avutu. In acei 10 ani insa se computa si anii de mai inainte, in cari cine-va a solvitu tacs'a pentru fondulu preotiloru deficienti si alu orfaniloru si veduveloru de preoti infiintiatu la anulu 1838.

§. 13.

Declararea de deficiente pote urmá la cererea propria, ori din oficiu.

§. 14.

La cererea propria se declara de deficiente preotulu,

- carele adeveresce, cá a implinitu 50 de ani dela inceputulu functionarei s'ale in servitiulu Archidiececsei.
- carele fora vin'a propria a devenitu necapace de a portá oficiulu, la care este aplicatu, ori altu oficiu in servitiulu Archidiececsei.

§. 15.

Cererea pentru a fi declaratú de deficiente se prevede cu documinte si sterne oficiulu protopopescu, care dupa

cercetarea lucrului discuta asupra ei in forulu seu (forulu protopopescu) si apoi insocita de opiniunea acestui foru o susterne Consistoriului archidiececanu spre decidera finala. Protopopii, viceprotopopii, administratorii protopopesi si preotii aplicati cá functionari in gremiu 'si susternu cererile de a fi declarati de deficienti deadreptulu la Consistoriulu archidiececanu spre decidera finala.

§. 16.

In casulu amintitu in §. 14 lit. b, Consistoriulu pote ordiná constatarea mai deplina a starii suplicantelui, eventualu visitarea suplicantelui prin doi medici, pre cari 'i desémna insusi Consistoriulu.

§. 17.

Din oficiu se declara de deficiente preotulu, carele din partea mai mariloru sei este judecatu a fi ajunsu fora vin'a propria la stare cá aceea, in cátu numai e capace de a portá oficiu, si nu voeese se aiba unu coadjutoriulu nici nu cere se fia declaratulu de deficiente.

In casulu acést'a starea lucrului se cercetéza din oficiu si dupa discusiunea lucrului in forulu immediete superioru respectivulu, actele insocite de opiniunea acelu foru se asternu Consistoriulu archidiececanu spre decidera finala. In candu protopopii, viceprotopopii administratorii protopopesi si preotii aplicati cá functionari in gremiu aru veni sub intrebare, starea lucrului se cercetéza, discute si decide finalminte de Consistoriulu archidiececanu.

F. Aplicarea Fondului deficientiloru.

§. 18.

Venitele Fondului deficientiloru din fântânile specificate in §. 2. lit. a, c, d, se folosescu esclusive spre ajutarea preotiloru deficienti respesive crescerea acestui fondu. Venitele din tacsele anuale ale preotiloru (§. 2. lit. b.) se impartu in 3 parti egale, dintre cari doue se transpunu la fondulu viduo-orfanalu, ér' a treia parte remâne fondulu deficientiloru.

§. 19.

Capitalele specificate in §. 2. lit. a, si d, forméza capitalulu neatingibilu alu Fondulu deficientiloru. 8/10 din venitululu anualu alu acestui capitalu si din celelalte venite ale fondulu se aplica spre ajutarea preotiloru deficienti, ér' 2/10 se adauge la capitalulu neatingibilu.

§. 20.

Cuantulu ajutoriulu anualu din Fondulu deficientiloru se statorese de catra Consistoriulu archidiececanu amesuratu veniteloru disponibile (§. 19) si numerulu deficientiloru, inse asia cátu ajutoriele de prim'a clasa a protopopiloru, de a dóu'a clasa a viceprotopopiloru, administratoriloru protopopesi si functiuniloru din centru, de a treia clasa a celoralalti preoti se sté cá 4 catra 3 catra 2 si in primii 10 ani pentru.

I. clasa se nu tréca preste 240 fi.

II. " " " " " 180 fi.

III. " " " " " 120 fi.

§. 21.

Decumva óre care deficiente primesce solutiune si dintr'altu fondu archidiececanu, ori are parte din ceva beneficiu eclesiasticu, ajutoriulu din fondulu deficientiloru se moderéza asia, cátu sum'a veniteloru deficientelui se nu tréca preste sumele indicate in paragrafulu precedentu.

§. 22.

Ajutóriele se impartu deficientiloru in 4. rate egale la finea fia-carui patrariu de anu.

§. 23.

Ajutóriele devenite in vacantia, cum si ori cari sume intreacórie ale veniteloru fondulu, pana se conferescu altui deficiente, se alatura la fondulu neatingibilu.

(Va urmá).

Preotulu si casatoritii litiganti.

(Fine).

Sciutu lucru este, cá pastoriulu sufletescu are in casuri concrete mai alesu lipsa de prudentia pastoralá, de dibaci'a de a promová si obtiené scopulu deregatoriei pastorale cu cumpanirea si folosirea corecta a toturoru impregiurariloru si midiloceloru de care dispune si i stau la indemana. Se poftesce acést'a dela densulu cá nu cum-va se se fortieze a aduce la cale lucruri cu nepotintia seau dora se intrelase de a ajunge cea ce este posibilu.

In tractarea casatoritiloru litiganti inca are preotulu lipsa de prudentia, caci o fapta pripita, o procedere nepotrivita cu impregiurarile date seau aplicarea unoru midiloce necorespondietore, pote de totu lesne se zadarnicéscá cea mai buna intentiune, se contribue la iritarea spiriteloru si prin acést'a la instrainarea litigantiloru. Prudenti'a acést'a pastoralá o recomanda si apostolulu, candu dice slugei Domnului; cá „nu iute“ se procéda. Cum are dar' se-si intocméscá preotulu lucrarea, cum are se lucréze, cá se nu si pota sie-si imputá, cá a gresitu contra prudentiei pastorali tractandu cu atari casatoriti invrajbiti?

Respunsu amenuntitu la acést'a intrebare e cu anevoie de a se dá; caci prudenti'a pastoralá preste totu si in urmare si cu privire la casulu nostru „theoretice“ nu se pote propune si invetiá; caci esenti'a seau natur'a ei consista in poterea si lucrarea daruriloru spiritulu santu, si prin urmare ea se pote numai prin rogatiune cere dela D-dieu, ér' in viéti'a practica si-o pote omulu insusi folosinduse de esperintiele proprie si straine, prin studiu aprofundatu a vietiei omuenesci, a psihologiei si preste totu a naturei omeniloru.

Regul'a principala a prudentiei pastorale este urmatorea: „daca nu ti succede totulu de o data, cauta de a ajunge numai cea ce este de ocamdata cu potintia, dar' pregatesceti calea, cá efeptulu se fie deplinitu; ascépta pana ti se dau impregiurari bune seau creadia-tile, deca o poti acést'a si le folosescé pentru scopulu prefiptu; nu te descuragia la prim'a nereusire a incercarei, ci fii cu rabdare si perseverantu si lucrédia mai departe numai succesive si „nu iute“.

Luandu de basa acést'a regula principala damu locu aci catoruva regule speciale de prudentia, cari voru poté fi spre inlesnire in casulu de facia; nice

de catu inse nu sustienemu, că acele neaperatu trebue urmate in tote caurile, seau că nu s'ar' poté inlocui cu altele mai bune seau mai potrivite.

1) Estelucru imprudentu, că pastoriulu sufletescu se se intruda că judecatoriu pana si in cele mai mici neintielegeri casnice a conjugiloru, cari de sine se pota aplaná; caci danduse certeloru acestoru trecatore o insemnatate, pre carea faptice nu o au, si traganduse asia dicundu din cerculu secretu familiare in publicitate prea lesne se pote prin acést'a produce o adeverata iritare si infierbantare a spiriteloru de altucum conciliante si iubitoare de pace. Preotulu nu e chiamatu se intrevina că midilocitoriu si impaciuitoriu de catu numai in casu de seriósa disensiune.

2) Nu este prudentu a ascultá pre amendoi litigantii de odata, ci numai pre rendu, separatu seau deschilinitu, si acést'a, că mai usiosu se afle preotulu caus'a neintielegeriloru, ér' partile se pota mai liberu si mai sinceru vorbi; — ori care parte fie vinovata, fie nevinovata, espune lucrulu mai fora patima si e mai aplecata a primí invetiaturi si admonieri atunci, candu partea contraria nu este de facia. Datin'a pre alocure prefacuta in lege, că numai decatu se conchiama asia numitulu „saboru“ in aintea caruia ambii litiganti se citéza de odata o tienu de cea mai nemerita ocaziune, că conjugii se se pota certá in publicu, si publice se se invinuésca in modulu celu mai necrutatoriu si mai vetamatoriu pentru bun'a lor reputatiune inantea toturoru locuitoriloru comunei.

Mai antaiu e bine se se asculte partea carea acusa, respective cea nevinovata, si apoi partea contraria; de observatu ar' fi numai, că nu este consultu a citá pre celu píritu numai decatu; si alu luá la interogatoriu si acést'a mai alesu deca si partea actora e multu, pucinu vinovata. Certele casatoricesei suntu dupa natur'a loru unu lucru dejositoriu si de rusine; de acea unu omu cu semtiu de onore sciindu că este acusat cu lucruri de acestea, se sentiesce cu multu mai ofensatu si mai lovit in onorea s'a, decatu că mai tardiu, chiar' si deca se impaca, se nu faca imputari aspre consociului si se nu lu invinuésca că l'a dejositu antea preotului. — De acea e consultu că pre catu e numai cu potintia se se amâne citarea si preste totu e bine, că nice se nu-lu faca totudeauna omulu pre celu acusat se intieléga, că consociulu seu de casatoria l'a acusat, — ci se ascepte ocaziunea potrivita, candu apoi in convorbire seau agraire amicabila se aduca in vorba si relatiunea seau traiulu lui casnicu.

3) Nu e consultu a luá acus'a neconditionatu de adeverata in intregu cuprinsulu ei, nice nu e prudentu a cautá caus'a neintielegeriloru numai pre o parte.

4) Fiecare parte are se fia ascultata cu pacientia si nu e prudentu a intrerupe espunerea prin espectorari seau infruntari, caci acést'a procedere slabescé increderea

si lu face pre preotu suspectu de partialitate si favorisari unilaterale; dupa ce s'a espusu starea lucrului se pota pune unele intrebari deslucitoare, dar' cu mufta bagare de sema, că nu cumva se se véda, că s'ar' pronuncia vreo judecata decisiva preste corectitatea seau necorectitatea portarei partiei actore seau incate. Nemica uu e mai reu decatu a intari pre celu nevinovatu in convingerile sale si a-i marí amaraciunea sufletésca prin acea, că i se aproba intru tote portarea aceluia si se condamna neconditionatu partea vinovata; caci prin acést'a se face respectivulu si mai nefericitu de cum este, se indémna, desi indirecte, la ura si dispretiu facia de consociulu seu, si nadusinduse in densulu pana si cea mai mica schintea de iubire, prea usioru se pote seduce la comiterea de fapte nesocotite.

5) Nu e prudentu a vorbí inaintea unei parti lucruri de acele, cari se ar' sfii omulu a le spune in fiinti'a de facia a ambeloru parti; caci nu e eschisa posibilitatea, că litigantii impacanduse si voru descoperí unulu altuia totu cea ce lea disu si spre ce i-a indémnatu pastoriulu loru sufletescu.

6) Dupa ce s'a informatu preotulu multu, pucinu cu privire la starea lucrului si a datu fie-carui dintre litiganti instructiunea receruta, are se-i confrunteze si accentuandu inca odata, că nu are alta intentiune decatu senguru si numai de a restabilí pacea si bun'a intielegere, odihn'a si indestulirea intre densii, lasa că se-si espuna fie-care dorerea si cainti'a s'a danduse antaetate partiei nevinovate. Invinuirele si escusarile reciproce se asculta cu atentiune si mai pre urma si esprima preotulu opiniunea s'a staruindu, că partea ofensata se ierte, ér' cea vinovata se apromita indreptare. Deca i succede preotului a impacá pre litiganti si-va esprimá bucuri'a si va dá casatoriloru indrumarile potrivite cu natur'a casului concretu, că se se pota evitá pre viitoriu certele si neintielegerile. Nu succede inse a-i impacá, i va dimitte preotulu cu blandetia dandu espresiune parerei s'ale de reu; ér' incercarile de impacare le va continua, si dupa impregiurari se va folosí si de influinti'a consangeniloru, a pretiniloru, spre a-i induplecá la conlocuire.

La casu că tote incercarile remanu fora rezultatulu doritu, are se se recurga la forurile mai inalte, ceranduse intrevenirea acelor'a; dar preotulu si-va continua si dupa acea rolulu de midilocitoriu. Cum stá inse cu aplicarea de midilooce coactive facia de acei litiganti cari nice de catu nu se pota induplecá la conlocuire si nice nu producu vre unu motivu santicu, care ar' pote formá substratulu unui procesu de despartire? Adeveratu că pre cele mai multe locuri e prescrisu, că preotii se céra in atari casuri intrevenirea organeloru administrative, adeveratu este si acea, că organele acestea suntu defore se dé spriginulu cerutu, — dar'

resultatulu obtienutu pre acést'a cale e forte neinsemnatu. Noi suntemu de parere, că moralitatea publica nu se pote sustiene si lati cu sabia; cu sabi'a se potu ce e dreptu lovi facatorii de rele, se potu pedepsi abaterile si calcarile de lege, dar' semtiemintele religiose, cari suntu basea naturala a moralitatei publice, cu puterea nu se potu cultivá si sustiené.

Pentru casulu că barbatulu nu siar' primí muierea si nice nu ar fi in stare a-si motivá acést'a, se dá unu midilocu de presiune si anume astringarea aceluia la intertentiune, care lucru de sine intielesu cade in resortulu judecatoriei civile; er' forulu acest'a dejudeca pre barbatu conformu praxei giudiciale si a principiului juridicu esprimatu in decisulu Curiei din 2 Novembrie 1883 Nro 11364¹⁾, — la sustienerea muierei sale. Barbatulu de cele mai multe ori, cá se incungiure o atare sententia, cedéza si se invoiesce la continuarea convetiuierei casnice.

Dr. **Joanu Popu**,
profesoru de sant'a teologia.

Despre serbatori.

(Fine.)

Din decretulu imperatescu acceptatu de cătra auctoritatea besericea gr.-cat. se cunósce, că afara de serbatórea hramului besericea a fia-carei comunitati besericesci, si afara de serbatórea nationala a s. Parascheve, — numerulu dileloru de serbatore s'a redusu la 26.

Am disu că s'a redusu, pentru-că dupa cum se cunosce din Catavasieriulu edatu in Blasiu la anulu 1769 (sub Episcopulu Atanasiu Rednicu) afara de serbatorile susceptute in decretulu imperatescu din 1-ma Ianuariu 1787 ocuru inca insemnate că serbatori cu *polileu si pripele* (deci serbatori celebrate) aceste:

In lun'a lui *Januariu* la 17 s. Antonie, — in 20 s. Eutimie.

In lun'a lui *Martie* 9 = cei 40 martiri.

dto Septembrie 26 = Mutarea s. Joanu Evangelistulu.

In lun'a lui Novembrie 13 = s. Joanu gura de aur.

dto Novembrie 30 = s. Ap. Andreiu.

dto Decembrie 5 = s. Sava.

séu cu 7 serbatori mai multe de cătu cele din decretulu anumitu. — Totu aceste serbatori din catavasieriulu edatu in 1769 ocuru cu *polyleu si pripele* si in Psaltirea edata sub episcopulu G. Maioru (deci intre anii 1772—1782).

¹⁾ F consultu, că preotulu se dé muierei indrumarea, cá in recursu se se provoce espresu la acelu docisu si se citéze principiulu espresu in elu, care suna: »hogy habár a nő férjától a tartás rendszerint csak természetben és a közös lakásban követelheti is, mindazáltal akkor ha férje őt magához fogadni nem akarja és törvényen alapuló fennebbi kötelezettségének szokott módon való teljesítését megtagadja; — a nőnek tartásdíj iránti keresete jogos alapon nyúszik még akkor is, ha váló per nines folyamatban a házasságok között«.

De cumva inse pentru determinarea caracterului serbatorescu alu unei ori altei dile serbatorite s'ar' luá *nu cantarea polyleului si a pripeleloru*, fara insemnarea respectiveloru dile cu *litera rosia*: atunci de dupa Catavasieriulu citatu damu de urmatoriulu resultat:

Cu litera rosia suntu insemnate urmatoriele dile:

In lun'a lui *Januariu* 7-a = s. Joanu Botezatoriu (fàra *polyleu*).

In lun'a lui *Januariu* 16-a = Inchinarea lantiului s. Petru (fàra *polyleu*).

In lun'a lui *Februaru* 24 = Afiarea capului s. Joanu botez. (fàra *polyleu*).

In lun'a lui *Martiu* 9 = Cei 40 martiri (cu *polylen*).

In lun'a lui *Septembrie* 26 = Mutarea s. Joanu Evang. (cu *polyleu*).

In lun'a lui *Novembrie* 14 = s. Filipu (fàra *polylen*).

Deci cu 6 serbatori mai multe cá si cele din decretulu imperatescu¹⁾.

Déca inse din serbatorile santiloru ar' fi de a se cualificá de legate ori nelegate de dupa cum un'a ori alt'a are ori ba *evangelia la Manecare*, la acestu casu, considerandu Evangelieriulu edatu in Blasiu la an. 1765, deci inainte de tempulu reducerii serbatoriloru, numai *Constantinu si Elen'a* si s. *Demetriu* nu au *evangelie* la manecare, celelalte inse tote au.

Éra de vomu combiná serbatorile insemnate in catavasieriulu din 1769 cu *polyleu*, cu *evangelieriu*, aflamu că dintre acele serbatori numai *din'a celoru 40 de martiri* nu are *evangelia* la manecare, — éra din cele insemnate cu *litera rosia* numai *Afiarea capului s. Joanu* si *Mutarea s. Joanu Evang.* au *evangelie* la manecare, éra celelalte nu au.

Din aceste deducu mai cu securitate cumcà inainte de reducerea serbatoriloru, tote acele s'au tienutu că serbatori legate, care suntu insemnate cu *polyleu* si cu *pripele*.

In urma facéndu-o asemenare intre serbatorile satorite prin decretulu imperatescu si intre cele cuprinse in Orologieriulu celu nou edatu in Blasiu la anulu 1869. aflamu acestu resultat.

Pana cându in decretulu imperatescu citatu, afara de serbatorea hramului si a serbatorei Nationale romanesci = Parascheva, — cá serbatori legate suntu insemnate 26 dile, in Orologieriulu din 1869 cu numire de *serbatoria* ocuru 43 dile (computandu aci Vinerea mare, a dou'a si a 3-a di de pasci, si a 2-a di de Rusalie).

Dara dupa-ce din aceste 43 dile numai 26 suntu insemnate cu litere mai destiuse cá serbatorie, éra 17 suntu notate cá simple *serbatori* (prasniciu) urmédia ca cele 17 dile de serbatore adi *nelegate*, inainte de

¹⁾ Cfr. Octoichulu edatu la 1730.

decretulu imperatescu susu numitu s'au celebratu cá serbatori legate.

Aceast'a o deducu si de acolo cá in Orologierele si Mineele mai vechi acele serbatori (la numeru 43) érași suntu insemnate cá serbatori, si inca unele cá s. Sava, Joanu Botezatoriulu si Constantinu si Elena au cá nota distinctiva preinsemnata câte o † cá la serbatori de frunte¹⁾.

Macar-cá combinatiunile si deductiunile aceste stau in strensa legatura cu cestiunea serbatoriloru, pote totusi unora se voru paré a fi fostu superflue, de orece adi in cartile besericesci si in Calendarie suntu normate dilele de serbatorie.

Dara cá se legitimeđu procedur'a de mai susu si se previuu opiniunea pripita a unoru ori altora, afiu de lipsa a dechiará si insemna cá facerea combinatiuniloru de mai susu de o parte a pretinsu cestiunea desvoltarei istorice a serbatoriloru, dara de alta parte am fostu condusu mai alesu de ace'a vointia cá in legatura cu satoririle synodulu provincialé din 1872 Tit. V. cap. IV. cu cea mai de aproape ocașiune se tractediđu despre cestiunea *detorintiei parochiloru de a oferí s. sacrificiu in Domineci si serbatori pentru poporu*, ce'a ce apoi a pretinsu necesariu, cá mai antaiu se se satorésca serbatorile legate si nelegate.

Zabranii la 5 Iuliu 1889.

J. Borosiu.

Lips'a si folosulu bibliotecelor.

Cetindu in numerulu trecutu alu acestei foi celea publicate despre bibliotec'a si museulu diecesei gr. cat. a Lugosulu, ni-a venitu in minte o cestiune coerenta cu cea acolo pertractata, si adeca: ore cum stamu cu bibliotecele parochiale si districtuale? cum e provediinta preotimea nostra cu bibliotec'a s'a privata? ni-am intrebatu pre noi insine, ore este de lipsa si de folosu, cá pre lenga biblioteci publice diecesane se fie si alte biblioteci mai restrinse, si anume in fiacare parochia, in fiacare districtu protopopescu?

Se nu se para curiosa discutarea acestei cestiuni, caci cei ce au avutu ocașiune a convení mai adese cu membrii clerulu nostru, si din esperintia a cunosce cátu de cátu indiferentismulu multora aretatu facia de literatura besericésca inca numai incepatoria, cu dorere trebuie se marturisésca, cá ace'a cestiune esiste, si are lipsa de discutare publica.

Cum nu? cându nu odata se póte audí chiaru dela preoti mai trecuti prin scoli afirmandu-se cá: pentru preotii nostrii este destula scienti'a castigata prin scole medie si in teologia, si nu are lipsa de intieleptiune mai inalta (ironia!) sfarme-si capulu cu

de acele profesorii, episcopii si altii. Suntu destui aceia, carii deca li se propune spre cetire in carti ori diuaria eclesiastice, nescari teme mai profunde ori mai abstracte din sfer'a sciintieloru, iti opune cá cartea ori foi'a aceea este plina de lucruri teologice teoretice fora nici o tréba si folosu in viéti'a pastorala. Era deca se tractediđu despre obiecte practice, o clasifica de totu simpla, dicandu cá acele le cunoscu si din esperintiele vietiei pastorale. Adese aducu judecata despre vre o lucrare científica numai din titul'a cartei ori lucrarei fora a fire cetitu cuprinsulu aceluia, firesce apoi cá o atare judecata nu pote se fia decatu sinistra. Cei ce apoi observa o atare tienuta facia de productele literaria, devinu indiferenti facia de insemnatarea si folosulu bibliotecelor si nici cá se nevoiescu a-si procurá carti scientifique ori diuaria.

Pentru ace'a respunsulu nostru facia de cestiunea mai susu pusa este, cá: preotimea besericei nostre are lipsa deosebita cá se-si cascige opuri scientifique ce taia in sfer'a activitatei sale, e de lipsa cá parochiele si districtele protopopesci se formeđu biblioteci proprie, cari apoi cá fondu instructu se fie proptietate neinstrainabila a parochiei, respective a districtulu protopopescu.

Am disu cá preotimea are lipsa se fia provediuta cu biblioteca cátu de modesta, pentru-cá chiamarea si pusetiunea ce ocupa in beserica si in viéti'a sociala aduce cu sine, cá pre terenulu culturai generale si a sciintieloru din di in di se progeseze.

Preotulu din mandatulu si impoternicirea domnedieesca este indetoratu de a invetiá, si indreptá viéti'a celoru concrediuti grigei sale pastorale. Dreptu acea pentru densulu nu este destulu cá se aiba numai ore-si care-va cunoscintia superficiale a evenimenteloru dilnice, politice, sociale ce sile ar' poté cascigá din vre unu diuariu; fora pentru feliuritele directiuni ale activitatei sale trebuie se cascige cunoscintia generala si speciala despre cele ce suntu in legatura cu oficiulu pastoralu.

Se nu se créda cá plinirea chiamarei si a detorintiei preotiesci se marginescu numai si numai intru implinirea functiuniloru preotiesci si besericesci, — unulu cá acela ce e dreptu póte se fia preotu cuviosu, dar' nu si conducatoriu harnicu alu poporeniloru sei, cari pre lángra functiuni sacre, adese si fórte adese mai cu incredere se intorcu la preotu cá se céra si indrumari nu numai in cele ale conscientiei, ci si facia de alte relatiuni ale vietiei.

Cum vá poté inse satisface acestoru indigintie, fia chiar' si numai de ale conscientiei fora scientia teoretica, fora cunoscintie indestulitorie, care inse se casciga prin cetire si ocupatiune intelectuala. — La aceasta apoi se recere biblioteca.

Cela ce e in acelu cugetu cumcá pentru densulu suntu desfacute cunoscintiele fundamentale cascigate in scoli, si esindu la pastorite sufletésca afla de

¹⁾ Chr. Pap Szilágyi «Enchiridion Juris» pag. 501.

superfluu ori celu putienu cu totulu secundariu a-se deprinde cu lucruri scientifice, unulu cá acel'a trebuie cá din di in di se regreseze, si neci-o-data nu vá fi aptu a ocupá in societate omenésca acelu locu, ce -i compete, dupa demnitatea s'a. — Aceasta e o consecintia firésca mai alesu la preotii de pre sate. Caci iu ce stá distragerea preotului asiediatu prin comunele rurale? cu cine -si póte impartasi cunoscintiele sale? Cu cine are ocaziune de a conversá! Afora de poporu, in cele mai multe casuri numai cu inventatoriulu, cáci altu omu mai inteligentu nu se afla, éra in orasie nnumai arare-ori au ocaziune se vina, si nici atunci cá se se ditraga sufletesce, ci pentru alte scopuri private.

Poftimu acúm, se adaugemu la acést'a senguratate monotóna si acea impregiurare, cá preotulu nu-si afla placere in cetire ori chiaru studiare, ce va urm'a? Aceea ce e lucru de toru naturalu, cá unulu cá acel'a din di in di devine mai simplu, — indiferentu facia de totu ce e mai inaltu si nobilu, — fuge de societatea omeniloru mai inteligenti, — tota tient'a s'a o pune in cele materiale, se face necapabilu si molaticu pentru idei si fapte mai maretie, fericirea s'a si-o afla in conversari, distrageri adese-ori nedemne de caracterulu preotiescu, devenindu aplicati spre patimi urite si peccatose.

Acést'a o demustra esperinti'a vietiei. Cáci cati dintre preoti potemu vedé cari pana candu erau mai teneri, pana-ce frecuentau scolele, erau esaltáti pentru sciintia, — aveau aplicare spre distragere sociala comendabila, se portau curati si isi aflau placere in cetire si studiare. Nu multu inse dupa ce au esitu in cura pastorala, si parasindu din di in di mai multu ocupatiunile intelectuale, pre neobservate au devenitu la starea mai susu indicata. Si neci cá s'a potutu intemplá altucum, deorece cunoscintiele spirituale nu se inmultiescu, neci se potu conservá decatu prin continua deprindere cu cetirile scrieriloru folositoare.

Ace'a trebuie se se scie cá in tempurile de adi demnitatea preotiésca nu se mai sustiene, neci se judeca numai dupa talariulu preotiescu, ci pre langa acést'a se recere si demnitate scientifica acomodata, fora de care preotulu nu numai cá isi perde multu din anctoritatea s'a, dara nu in rare casuri devine desconsideratu. Pentru ace'a este de lipsa cá preotulu in tota vietia s'a se invetie.

E bine! dara spre acést'a are lipsa neaperata de isvóre scientifice, adeca celu putinu de acele carti, opuri si diuaria ce taia in sfera activitateri sale, si prin ajutoriulu carora pote se-si inmultiesca cunoscintiele sale fundamentale. E necesaru si e de totu folositoriu cá preotulu se aiba bibliotec'a s'a, in care pre langa orologeriu, euchologiu si liturgieriu, se fia si alte carti scientifice. Aceste apoi se nu-i servésca numai spre

infrumsetiarea locuintiei sale, ci deodata si de isvorulu perfectiunei sale sprirituale.

O atare biblioteca macaru catu de modesta adese servesce preotului nu numai spre desvoltare scientifica, ci si spre perfectionare sufletésca virtuósa, deorece prin cetire si ocupatiuni spirituale, boldurile sensuali se suprima, patimele cele rele se debilita si abtragu pre omu dela ocaziuni de distractiune necuvenintiósie si adese si degradatorie pentru preotu.

Ce semnu de nepasare, se nu dicemu de rusine e acea, cá se mai gasescu si adi preoti, si nu pucini dintre cei altucum absoluti de studia, la cari numai cu greu poti dá de ceva carte scientifica, séu de ceva diuariu, care adese inca numai de sila ilu prenumera apoi bateru de lar' si ceti, si se nu faca cu ele cá cu multe cercularia episcopesci, cari se arunca in archivu ori nici nu vedu internulu archivului, dara apoi cetésca-le cine le-a compusu. Si totusi intre acestia ai gasi mai multi cari sciu fora séma se critisedie cuprinsulu organeloru besericesci, vorbindu numai din umeri de un'a si alta lucrare scientifica, carea cá prin trecutu li-a venitu la cunoscintia.

Prea bucurosu concedemu, cá starile materiale ale unoru preoti nu ierta cá se-si castige carti mai alese si nici bateru tote cele esite in limba romana care tractéza lucruri besericesci séu nationale. Acést'a inse e numai eseptiune, unde remane inse marea majoritate a preotimei nelipsite in asia mesura? preotimea dela carea se ascépta partinirea literaturii besericesci. Ce partinire ciudata ni se aréta inse? cá cartile edate remanu netrecute, foile prenumerate cá de sila, dara ne solvite, augagiamente susceptute, dara ne implinite, ori nu suntu aceste semne destulu de dorerose pentru partinirea literaturii nostre.

Fora partinire spirituala — dela cei apti si chiamati, fora spriginu materiale, diuarele nostre fia de ori ce categoria si preste totu titeratur'a nostra numai vá stagná.

Apoi deca starile materiale ale unui ori altui preotu aieve suntu de atari, catu se lupta cu neajunsele vietiei quotidiane, si nu-i ajungu si spre scopuri culturale, acolo este casa besericesca, acést'a cu putiena eseptiune totudeaun'a va suporta sarcin'a anualá de a intorce ore-si careva suma spre scopuri scientifice, pentru procurare de carti si diuaria folositoria, asia ceva de feliu nu alterédia scopulu casei besericesci, ci din contra chiaru convine cu acela, deorece precum parochi'a are se concurga la dotarea preotului, asia si cass'a besericesca pote se contribue la dotarea sprituala, scientifica a aceluia, firesce in casurile de lipsa mai susu atinse. Prin acést'a apoi se infintiéza cu incetulu bibliotec'a parochiala, carea in multe casuri devine cá unu midilocu de binefacere pentru preotu.

Éra cá in preoti singurateci se se starnésca zelu si iubire pentru atari midiloce culturali, prin asociare imprumutata a preotiloru se potu institui bibliotecii tractuali. La acést'a in prim'a linea se recere esemplu bunu din partea protopopului districtuale, apoi intielegere fratiésca, si vointia buna. Er' nu asia cum scimú cá se facu in unele locuri, cá in conferintie protopopesi se decide unanimu infintiarea biblioteceloru parochiali si tractuali, spre memori'a posteritatiei se suscépe in protocolu, dara aci apoi se opresce totu, remanu totu cá mai inainte, ordinatiatele inca bona fide se îndestulescu cu aprobarea decisului. Dar' ore pusu-s'au in lucrare decisimile aprobate? Ar' fi bine se se cerce, si cei zelosi se se remunereze, er' cei nepasatori se se mustre.

Prin scientia se inaltia demnitatea preotiésca, dara sciinti'a se casciga din cetirea opuriloru si diuarieloru folositórie. Prin organisare de bibliotecii parochiale si tractuali se deschide posibilitatea si se promovédia gustulu de ocupatiune scientifica, éra prin ambele se potentiédia partinirea literaturii besericesci si nationale. Am disu.

Bibliotecariulu.

Estrasu din corespondinti'a unui preotu din protopopiatulu Ludosinului (in archidieceasa.)

Din M.-Ludosiu in archidieceasa cu datulu 8 Nov. a. c. ni se scrie, cá in 5 Novembre a. c. s'a tienutu in M.-Ludosiu sinodu protopopescu, in care s'au statoritu taxele ce au se le solvésca preotii tractuali la fondurile de pensiune ale preotiloru deficienti si veduveloru si orfaniloru de preoti.

In acelasu sinodu, pre cum ni se scrie, s'a completatu si oficiulu de notariu tractualu alu Ludosinului, vacantu inca dela mortea fericitulu preotu alu Sangerulu Teodoru Tatu. Se facusera in sinodele protopopesi dese incercari pentru alegerea de notariu tractuale, si totudeaun'a neintielegerile escate intre preotii tractuali cu privire la persón'a notariulu au zadarnicitu alegerea. Abia acum succese alegerea. Dar' si acum voturile preotiloru se impartira intre mai multi, dintre cari mai multe voturi au intrunitu preotii Georgiu Florianu din Sangeru si Basiliu Suciú din Sacatulu de campia. Apoi la propunerea protopopulu Nicolau Solomonu facandu-se alegere restrinsa intre cei 2 preoti mai susu numiti: G. Florianu care se bucura de mai mare simpatia a preotimei a obtienutu majoritate absoluta, si s'a propusu Veneratului Consistoriu Metropolitanu spre confirmare.

Literatura.

Directoriu generalu séu ordulu oficiulu divinu pre anulu 1890 de Joanu Borosiu parochu gr.-catolicu, asesoru consistoriale si licentiatu in teologi'a morala si pastoralá. Cu aprobarea ordinariatulu metropolitanu. Proprietatea si editur'a „Cancelariei Negrutiú“. Gherla. Auctorulu cá preotn bine versatu in prescisele rituali si tipicali in opulu seu constatoriu din 83 pagine areta ordinea in care trebue se se faca inseratulu, manecatulu, s. liturgia si alte functiuni sacre in decursulu anulu 1890. incependu dela 1 Jan. st. v. Zelosulu auctorulu prin opulu seu satisface dorintiei exprimate de repetite ori in acestu organu de a se introduce o deplina

uniformitate cu privire la celebrarea oficiulu divinu in tote besericele din provinci'a metropolitana gr.-cat. de Alb'a-Jul'i'a si Fagarasiu; pentru aceea se si recomanda preotiloru nostri procurarea acestui opu dela cancelari'a „Negrutiú“, din Gherl'a cu 45 cr. exemplariulu espedatu franco.

In nrulu 17. pag. 264. alu foiie besericesci anulu II sub rubric'a literatura anu notificatu veneratului eleru esirea la lumina a disertatiunei inaugurale a Clariss. Dn. Dr. Felicianu Branu: „*De jejuniis ecclesiastico in genere deque jejuniis Ecclesice Orientalis in specie*“. Pentru cei ce inca nu posedu acestu opusculu, insemnámu cá Clarissimulu auctorulu in elucubrarea s'a constatoria din 86 pagine formatu octavu espune fórte lamuritu cestiunea despre ajunulu (postulu) besericescu, preste totu face distinctiuni esacte despre diferitele specie de ajunu, aréta originea si scopulu ajunulu si in fine tractéza despre posturile besericei orientali, pre totu loculu citéza auctorii de cari s'a folositu la lucrarea s'a scientifica si pre unii i si critica si indrépta. Mai multe foi literarie catolice din Ungari'a si afara de aceea, s'au esprimatu in modu favoritoriu asupra disertatiunei Clariss. auctorulu. Gratulamú Clariss. auctorulu pentru succesulu obtienutu cu prim'a s'a lucrare literaria, in care se ocupa cu institutiuni de ale besericei nostre, rogandu-lu cá si in venitoriu se se deprinda cu de acestea spre imultirea literaturii nostré besericesci. Opulu din cestiune merita a se procurá pre sem'a biblioteceloru diecesane. Pretiulu unui esemplariu franco e 50 cr. si se póte capetá dela auctorulu seu din Oradea mare.

Miculu calendariu portativu pre anulu 1890 cu cuprinsu forte folositoriu de tipografulu din Gherl'a Teodoru Todutiú. Anulu II. Se pote procurá dela tipografi'a diecesana din Gherl'a cu 40 cr.

Sciri personale.

Nicolau Solomonu fostu protopopu alu Ludosinului de campia in archidieceasa este denumitu de parochu si protopopu in Clusiu.

In dieces'a Oradei mari: Dr. Joanu Ardeleanu fostu profesoru in gimnasiulu de Beiusiu si Blasin este denumitu de parochu in Drageseci; Gregoriu Borlanu parochu de Let'a mare s'a denumitu de vicearchidiaconu onorariu. Lazaru Jernea este numitu parochu in Tarcea; Simeonu Moldovanu parochu in Chegea; Aureliu Popovicu in Popbicáu.

(Preoti repausati): In dieces'a Oradei mari au repausatu: Antoniu Milianu fostu parochu in Tarcea; Joanu Rezein fostu parochu de Chegea; Emanuila Muresianu fostu administratoru in Virtisiu; Georgiu Székely fostu parochu in Ardasatu.

(Santiri de beserici in dieces'a Oradei mari). In 20 Novembre a. c. s'a sântitu beseric'a cea noua de Chegea prin delegatul episcopescu Dr. Augustinu Lauranu canonicu-abate, carele in 24 Nov. a. c. a sântitu si beseric'a cea noua de Ausieu.

(Ordinare de preotu). *Joanu Oprea* teologu absolutu de dieces'a Oradei mari s'a ordinatu de preotu in 17 Novembre a. c. prin Ilustritatea S'a Episcopulu Michailu Pavelu.

(Instiintiare). **Triodulu** cu litere latine va esi de sub tipariu preste putinu. — Pretiulu se va notificá cu alta ocasiune.

(Post'a redactiunei). Clariss. D. Dr. J. A. in Or. m.: In numerulu proximu.

Partea scolastica.

Instructiunea limbii materne in scótele poporale.

II.

Pruncul dupa nascere nu póte vorbi; pentru cá nu are cugete. Obiectele din pregiurulu seu i-facu impresiune, si dupa impresiune se nascu simtirile. Elu vede, aude, pipae, gusta si mirósa, si prin aceste cinci simtiri se nasce intr'insulu intipuirea, representatiunea seau ide'a d. e. privesce mész'a apoi cugeta cumu e mész'a, privesce musc'a, o vede cá sbóra s. a. In modulu acést'a spiritul lui incepe a fi activu, a vietui. — Cugetarea e dara vietí'a spiritului. Cugetele inse nu se indestulescu a locui numai in spiritu; ele ajungu la unu anumitu gradu de dezvoltare, esu in lumea esterna, imbracându-se in vorbe seau cuvinte. D'in pronunsierea cuvintelor se nasce limb'a.

Pruncul la inceputu are fórté pucina cunosciinta despre obiecte, insusiri si activitati, elu totu mereu silatiesce cunosciintele prin intuitiune. Priceperea pruncului atunci incepe a se tredi, cându invétia a esprim'a obiectele si fiintiele cu numele lor; cáci numai despre acea are idea, despre ce cunósce si scie cumu se numesce, privesce acelu obiectu cumu e; — lungu, latu, inaltu, ingustu incornuratu seau rotundu, seau ce face acea fiintia? — ambla sbora s. a. Asiadara ide'a cu vorbirea stau in cea mai strinsa legatura; si fiindu cá cugetarea se sustiene prin idea, numai in acea mesura potemu cuget'á curatu si chiaru, in care ne potemu esprim'a cu limb'a cugetele nóstre. De aici urméza cá cugetarea si exprimarea limbistica la instructiune nici odata se nu se despartiesca un'a de alt'a.

Gradulu culturai lu-determinéza cantitatea si chiaritatea ideilor; dar' aternaudu aceste recerintie dela exprimarea limbistica, e constatatu, cá exprimarea limbistica este instrumentulu generalu a intregii culturai spirituale. Dreptu acea de si instructiunea limbii e unu obiectu de invetiamentu cam greu, trebuie a i-se dá loculu alu douilea — dupa religiune — in scótele poporale.

Scopulu instructiunei limbii in scótele poporale e urmatoriu: a) cá invetiacele se invetie a pricepe cugetarile limbistice exprimate pr'in altii cu verb'a seau in scrisu;

b) cá se fia in stare a-si exprimá propriiele sale cugete precisu si corect, conformu reguleloru gramaticii.

La instructiunea limbii suntu de observatu 5 factori principali, si anume: audirea, vorbirea, cetirea, scrierea si gramatic'a.

1. A u d i r e a.

Cá pruncii se intieléga bine ce li se vorbesce, trebuie se aiba urechi sanetóse, si voia de a ascultá. Spre acést'a se receru trei conditiiuni:

a) disciplin'a scolara se fia strictat

b) materi'a de invetiamentu interesanta,

c) limbagiulu invetiatoriului corect si precisu in pronunsiere.

Cá invetiatoriulu se dedee pre invetiacei la disciplina si atentiune, trebuie la primulu pasiu a-i tractá cu blándetie si iubire, si a le vorbi despre lucruri placute si interesante, incátu cuprinde priceperea lor. — Dreptu acea nici unu cuventu se nu pronuncia, ce nu ar' intielege pruncii, si nici unu pasiu se nu mérga inainte, pana ce nu s'a convinsu, cá pruncii pricepu bine ce li s'a spus. Vorbirea se fia interesanta si atragatória; cáci dupa lucruri de rendu si neinteresante aluneca atentiunea.

Prim'a cultura a pruncului este imitatiunea. In vorbire va imit'á pre invetiatoriulu seu; inse numai atunci lu-va imitá déca lu-va pricepe, si acést'a imitatiune numai atunci va folosi pruncului, déca prototipulu ei este exemplaru. Lucrulu esentialu e dara cá invetiatoriulu se vorbésca dupa regulele gramaticii exactu, curatu, si intr'unu tonu amesuratu prosodiei.

Limb'a romana se bucura de acea ingregiurare, cá nu are dialecte cá alte limbi precumu este d. e. limb'a germana, slava s. a.; ea are numai unu singuru dialectu, cáci unele provincialisme, precumu suntu: pucinu = nitielu, o tîra = o léca s. a. seau o pronunsiere basata cându pre etimologismu, cându pre fonetismu d. e. mész-masa, tîra = țara s. a. suntu numai unu jargonu limbisticu ér' nicidecumu dialecticu.

Detorinti'a invetiatoriului e a observá regulele gramaticii, si a eschide incátu nu mai concedu impregiurarile locului exprimarea cuvintelor straine, care se potu inlocui prin cuvinte pure romanesci.

2. V o r b i r e a.

Limb'a produce cugete, ér' cugetele nascu limba. Dupa ce pruncul audiendu ajunge la unu ore-care gradu de cugete incepe totu mereu imitandu a vorbi. Cu cátu vomu vorbi pruncului mai la intielesu, mai articulatu, — incátu urechile sale se póta distinge fia-care sunetu, cuventu, ori propusetiune, — cu atátu va vorbi mai curendu si mai bine. Pruncul vorbesce asia, precumu aude pre cei din giurulu seu vorbindu, si pr'in acést'a se desvóltá simtiulu seu instinctivu. Acelu simtiu se numesce simtiu limbisticu.

Cându intra pruncii in scóla. presupunemu cá sciu vorbi; ei ce e dreptu vorbescu, dar' pucini vorbescu bine. Se incepemu o convorbire cu pruncii de 6—7 ani, carii incepu a amblá la scóla, si vomu esperi'a: cá ei respundu numai afirmativu cu este seau negativu cu nu, par' cá storci cuvintele dintr'insii, si de ar' trebui se vorbésca in

propusetiuni câtu de simple, — chiar' despre lucruri loru cunoscutu — respundu intreruptu si nedeterminatu.

Pruncii pana a nu cunósce cartea seau scrisórea trebuie dedati la vorbire pr'in conversatiune, despre lucruri usióre cunoscutu loru pr'in cele cinci simtiri. Acésta conversatiune se se efeptuiesca prin intuitiune, la inceputu despre obiectele d'in giarulu loru, — in propusetiuni simple si scurte. Intrebarile se fie chiare ér' respunsurile se le primimu la inceputu afirmativu cu este seau negativu cu nu, si totu mereu se-i dedamu a respunde in propusetiuni intregi.

Déca invetiatoriulu observéza gresiele la respunsurile prunciloru, se le indrepte cu pacientia, si se nu rida seau se vorbésca cu asprime, càci pr'in acea i-va desgustá, nu voru fi cu atentiune, si cugetele loru voru fi distrase, si pr'in urmare nu va poté legá cugetarea cu vorbirea.

3. Cetirea.

Ce este audirea pentru limb'a vorbita, acea este cetirea pentru limb'a scrisa. Ambele suntu midiloce de a ne procurá cugete. Cetirea este organulu esentialu a culturai, si totu odata si instrumentulu la cele mai multe ramuri seau carieri in viéti'a sociala. Fara a sci ceti nu e cu potintia a propasi spiritualminte; pentru acea cându se caracteriséza cultur'a cutarei tieri, se dice: cà din 100 de insi, atâti'a ori atâti'a nu sciueti. Cu câtu este mai mare numerulu cetitoriloru, cu atât'a e acea tiera mai culta.

La cetire se deosebescu mai cu séma trei graduri: cetirea mecanica — curenta — cetirea logica — la intielesu-si cetirea estetica — frumósa.

Cetirea mecanica seau curenta consta din exprimarea corecta a sunetelor si cuvintelor scrise seau tiparite. Primulu pasiu se se efeptuiesca prin cunóscearea vocaleloru, care componendu-se voru poté formá unele silabe si cateva cuvinte, apoi sè se pasiésca la cunóscearea consunantelor dupa regulele scriptologiei, si asia formandu silabe, cuvinte si propusetiuni prin exercitare voru deveni la acea desteritate, cà se póta ceti curentu. Care scie ceti curentu intr'o clipita privesce preste totu cuventulu si-lu cetesce asia câtu exprimandu cuventulu precedinte, ochii lui suntu pre cuventulu consecinte, si fara vre-o intrerupere mai lunga cetesce si acelu cuventu, éra dupa impregiurari, — adeca: dupa cumu ceru interpunctiunile — schimba tonulu, si tiene respirarea corespondiátore.

Pentru esercitarea cetirei mecanice fluide sierbesce uniculu midlocu: esercitarea diligenta. Pedagogii cei mai renumiti s'au unitu in acelu principiu: cà metodulu celu mai bunu de a instruí cetirea este metodulu cetirei — scriendu, care usioréza invetiarea cetirei, pana cându metodulu literisarei face invetiarea fórté grea si intardiátore, si pentru acea metodulu literisarei este esilatu mai d'in tóte scólele.

La cetirea mecanica invetiatoriulu se fia atentu, cá pruncii se nu cetésca mai de multe ori totu acea lectiune,

cà se póte intempl'a, cà unii tienu in minte cuvintele, si nu cetescu d'in carte, ci d'in memoria. Acést'a se póte observ'a dupa mersulu ochiloru, si esperienti'a ne invétia, cà astu-feliu de prunci voru trece pr'in tóte cursurile, si nici odata nu voru fi cetitori buni.

Cetirea mecanica fluida e bas'a cetirei logice seau la intielesu. Scopulu cetirei mecanice e deprinderea schiloru. Ochii trebuie se-si castige securitate deplina in cunóscearea si legarea literiloru, silabeloru, si cuvintelor in propusetiuni.

Cá invetiatoriulu se se convinga, cà óre sciu toti invetiaceii ceti fluidu, probéza unulu câte unulu astu-feliu: cà intrerupendu sirulu, seau lasandu unulu ori mai multe siruri inainte seau inapoi i-lasa se cetésca observandu, cà óre bine esprima cuvintele ori nu. In fine se li se dee spre cetire piese de lectura pana atunci inca necunoscutu.

Cetirea logica seau la intielesu e o gimnastica spirituala. Acést'a consta d'in acea, cá prunculu se pricépa mai antâiu cuvintele singuratice, dupa acea propoziitiunile, si in fine intreg'a piesa de lectura. Aici trebuie invetiatoriulu se intrebe si se esplice in continu. Esplicarile se fie scurte si precise. Invetiachelulu se cetésca la intielesu, cu tonu respicatu, si se fia atentu la totu cuventulu. Aici se pune bas'a deplinei cugetari. Cãti suntu de aceia, cari nici cându suntu mai mari, nu sciuetá mai profundu despre ceva obiectu si nu potu ascult'a cu atentiune o lectiune mai lunga, vre-o cuventare seau oratiune; — pentru cà cugetarea loru sbóra la altu obiectu, — si intr'unu minutu devinu in asia stare, câtu nici nu cugeta nimicu. Slabitiunea acést'a a spiritului trebuie ajutata inca cu ocasiunea primei instructiuni in cetire. Lucrulu pretinde ostenéla, dar' rezultatulu produce efectulu doritu.

Cetirea estetica seau frumósa se urmeza numai atunci, dupa ce invetiaceii au trecut gradurile cele doue dintâiu, adeca; dupa ce sciu ceti curentu si la intielesu. Factorulu principalu alu acestei cetiri e insusi invetiatoriulu. Elu singuru se premérge cu esemplulu seu, si anume: luandu legendariulu in mana se cetésca piesele de lectura cu tonu corespondiatoriu in intielesulu interpunctiuniloru; inse fara afectiune, — cà pruncii precumu in vorbire, asia si in cetire in tóte voru inítá pre invetiatoriulu.

Apoi e de observatu; cà de si cetirea trebuie se mérga treptatu, totusi in praxa aceste graduri nu trebuie despartite cu totul, ci se ne acomodamu dupa impregiurari. Câte odata se recere, cà si cei din cursulu primu, — cari cetescu mecanice — se intieléga acea ce cetescu, pentru cà nu e urmare cà toti pruncii se póta petrece aceste trei graduri de cetire. Se póte intemplá, cà unii d'intr'insii se nu aiba ocasiune a pasi in cursulu alu doilea seau alu treilea, apoi la unii cá acesti'a e delipsa: cà ori câtu de incetu voru ceti, totusi se li se esplice materi'a, cà se intieléga acea ce cetescu, — mai cu se'ma déca suntu cam inaintati in etate.

Că cetirea în toate aceste trei graduri se aiba rezultatul dorit, trebuie exercitată înveciată din cursurile superioare și în explicarea lecției, declamare și enarcare, că pregătire pentru exercițiile stilistice, apoi și în analiza propozițiilor și a cuvintelor în câtă sunt deprinși în regulile gramaticii.

Petru Popescu,
docente în Logosiu.

(Va urmă.)

Românii vechi că familia, că statu și că militari.

III.

Regele reprezintă unitatea statului, că și tatal unitatea familiei și că și Joe unitatea religiunii. De ace'a corulu pomposu, cârj'a de osu de elefantu cu vulturulu, cunun'a aurita de stejeriu, faci'a colorata rosiiu corespundu în modu egal dieului românu că și regelui. De parte inșe, de a fi fostu pentru ace'a constituțiunea româna o teocratia, seau se-lu fi crediutu pre regele dintru o materia mai buna decâtu altii, seau încungiuratu de vre unu farmecu misteriosu, că și cându numai elu și descendentii sei ar' poté fi în frunte.

Regele eră și elu cetatianu, că și altii ajunsu în frunte prin meritu seau norocu și înainte de tote prin necesitatea, că unulu trebuie se fia domnu în casa, Precum se supune fiulu tatalui necondiționatu și totu-si nu se considera mai de josu de câtă tata-lu, asia se supune și cetatianulu la regele, fora a-lu tiené pentru ace'a de mai bunu de câtă sine. De aci se esplica, cum a fostu cu potintia resturnarea regatului și alungarea unei dinastie întregi fora mari greutate și versări de sânge, că-ci resbelele urmate de aci au fostu întreprinse de strainii la provocarea regelui alungatu, *Tarcuinu superbu, ér' poporulu în unanimitate* s'a aপরatu și luptatu contra lui. De aci se esplica, cum de n'a remasu în statu o partida *dinasto-filla*, care cercându restituirea dinastiei, se provóce tulburări și revoluțiuni sociali, că în timpurile moderne. Prin delaturare magistraturei prin vietia și introducerea magistraturei pre unu anu, adeca a *consusulatului*, se magulea ambițiunea toturoru, cari aveau aspirațiuni la postulu supremu, se împintená zelulu de a face merite spre a poté ajunge la acelu postu, ér' prin delaturarea *neresponsabilitatei* dupa anulu de funcțiune, se curmă posibilitatea de a *abusá* de putere. Regele ce e dreptu, chiar' și fora de a calcá dreptulu tiei în petiore, putea face multe injuste, ci facându-le uitá că puterea lui nu provine dela Domnedieu, ci cu aprobarea și consentirea dieului dela poporulu, pre care elu-lu reprezintă, și cine-lu mai aপরá, deca acestu poporu -și uitá de juramentulu datu? În acést'a jacea *restringerea* puterii regesci, că regele eră chiamatu se *aplice* legea, nu se o *schimbe*. Ori-ce abatere dela lege trebuia seau se fia aprobata de mai înainte de adunarea poporului

seau se considerá că actu de tirania. Si asia și în privint'a morale și juridica se deosebiá puterea regesca româna de suveranitatea de astadi, precum preste totu nu exista în viet'a moderna nice unu tipu de casa româna ori statu românu.

Restrîngerea cea mai puternica esterna, basata pre usu și datina, se facea puterii absolute prin principiulu: *că nice capulu casei nice regelui nu-i se cuvine în casuri momentose se decida, fora a fi ascultatulu consiliulu altoru omeni*. Precum eră ingradita puterea parintiésca prin *consiliulu de familia*, asia și inca mai vertosu sustá pentru *magistratura* în tote epocel regel'a: că în casuri momentose în ainte de luarea decisiunii se se întrebe *amicii*, de ce opiniune sunt. Acést'a *adunare a amiciloru regelui*, cari aveau asia dara influentia determinatoria în afacerile cele determinatorie, în afacerile cele mai momentose ale tiei, fora că totu-si se puna tiermuri puterii regesci nerestrinse acestu *consiliu de statu*, pre carea avea se-lu întrebe regele în tote afacerile, — afora de cele curatu judecatoresci și curatu militari, — eră consiliulu betraniloru, *senatulu*. Acestu senatu nu eră o instituțiune politica durabile, cu unu caracteru reprezentativu.

Senatulu la inceputulu statului de buna séma l'a formatu *cei mai betráni* din fia-care ginte, asia câtă fia care senatoru eră ore cum *representantele* gintei sale. De aci se esplica numirea *pre vietia* a senatoriloru, desi nu de *jure* inșe de *facto*, și numerulu loru fietu.

În statulu și constituțiunea româna jóca numerii 3 și 10 și multiplii loru. *Trei cantone (tribus)* aloru trei sementie: *Ramnes, Tities* și *Luceres* s'au împreunatu la olalta în diferite restempuri și au formatu o comunitate. Sementia *Ramnes* cea mai vechia, a fostu precumpanitoria, că-ci de aci vine numele: *Români*, și *Ramnes* și *Luceres* n'au potutu fi de alta natiunalitate, decâtu *latina*, dupa cum se vede din desvoltarea ulterioara a statului; ér' *Tities* a fostu de origine *sabina*, inșe s'a contopitu în natiunalitatea latina. Fiacare *tribu* avea 10 *curie*, o curie 10 *ginti*, o ginte 10 *case*. Prin urmare dupa contopirea toturoru avemu: 3 *triburi*, 30 *de curie*, 300 *de ginti* și 3000 *de case*. Dupa norm'a acést'a se compunea la inceputu și *armat'a* și *senatulu*, avédu fiacare *casa* se dé unu pedestru (*miles*) și fiacare *ginte unu* calaretiu (*eques*) și unu senatoru. De aci numerulu senatoriloru a fostu succesive de 100, 200 și 300 pre tēmpulu regiloru, ér' dupa ace'a pre tēmpulu consuliloru s'a duplicatu la 600. Se întielege de sine, că numerulu gintiloru și a caselor cu tēmpulu a trebuitu se se schimbe, numerulu senatoriloru inșe a remasu constante.

În alegerea senatoriloru eră regele cu totulu nerestrinsu; numai pana ce a sustatu individualitatea gintiloru, pote-că eră obligatu regele dupa mórtea unui senatoru a denumi în loculu lui altu omu betránu și espertu din ace'a-si ginte. Dupa contopirea gintiloru inșe a remasu foctice alegerea acést'a în bun'a chibzuire a regelui și numai ace'a i se considerá de *abusu* că *lasá* locurile vacante *ne-ocupate*.

Funcționarea *pre vițtia* a senatorilor și basarea lor pe elementele din început, constitutive ale statului asigură acestei corporații o însemnatate cu totul altă, decât cum ar fi putut avea numai nesce *confidenti* ai regelui. Adevărat, că fața de regele dreptului formale al senatorilor era numai se-si de simplu *sfatulu*, cându erau întrebați. Regele convoca acestu consiliu, cându-i place si-i pune întrebări. Nice unu senatoru nu pote se-si de opiniunea neîntrebatu, cu atât mai puțin se se adune senatul neconvocatu. Apoi *consiliulu* acest'a (*senatus auctoritas*) nu este mandatu; regele potea se -lu lase neurmato, fara că senatul se aiba vre-unu midilocu, de a castigă valoare practica „*auctoritatei*“ sale. „Eu v'am alesu,“ potea se le dica, „nu că se me conduceți, ci că se ve demându!“ Ci în *facta* a nu întreba senatul în lucruri momentose, se consideră de *abusu detestabilu* de potestatea regesca.

Afaceri momentose de aceste erau: impunerea de contribuții estra-ordinarie și de vorbele, dispuneri cu privire la teritoriul cuceritu, mai departe întreba senatul în tote cestiunile, câte aveau se se aduca înaintea comunității întregi, așa la primirea de cetățeni noi și cu preferința la declararea vre-unui resbelu agresiv. Cându vre-unu vecinu vatemă comunitatea română și refuză satisfacțiunea, atunci *fetialulu*,¹⁾ invocându dieii de martori iniquității acesteia, încheia cu cuvintele: „*er despre acea, cum se ajungemu la dreptulu nostru, ne vomu consultă acasa cu betrânii*“ după această regele se consultă cu senatul și aducea lucrul înaintea comunității. Numai în afaceri de sferă judecătorească și în conducerea armatei nu se afla urme, că regele se fia consultatu senatul în plin. De ace'a în Rom'a liberă n'a existatu nice cându o *jurisdictione* a senatului.

Nu numai senatul se impartășia în conducerea afacerile mai momentose ale statului, ci și *comunitatea intrăga*.
N. Popescu.

Inteligenția la barbatu și la femeie.

Este unu curentu alu timpului, care luându, nascere în Angliet'a și Americ'a de nordu, e atinsu deja aproape toate spiritele din lumea civilizată. Femeile adevărate, cari se pretindu mai luminate, au ridicatu de multisoru cestiunea emancipării sexului lor, pretindindu se fie puse pe acel'asi grad de egalitate cu barbatii, încatu și densele se pōta reprezentă interesele familiei în modu independentu de barbati, și se se bucure de toate acele atribuțiuni, cari îndreptătescu pe acestia a luă parte activă la afacerile statului, investindu-se cu dreptulu de a fi alegătoare și eligibile la adunările legislative ale țierilor — adevărate: se pōta fi și ele deputati sau deputate. Argumentulu pe care -si basēja pretins'a emancipare, este: că și densele

¹⁾ *Fetialii*, 20 la numeru, că unu archivu viu, aveau se tina în minte tractatele cu vecinii prin tradițiune, se spuna cându se vatemă dreptulu acelor'a, se esopereze satisfacere ori deca acea se se refuză, se declare resbelu.

ar' fi capabile de ori-ce activitate spirituală, căci creierii femesci nu sunt mai puțin apti de a primi ori-ce cultură și dezvoltare prin care potu deveni destoinice de oficiile, ce astăzi — după una veche și ruginită tradițiune le pōta numai barbatii. Spre justificarea pretensiunilor de mai sus se provōca apoi la multimea individelor de sexu feminin, cari exercēja deja art'a de medici, și cari se vedu aplicate că funcționare pe la poste și telegrafe.

Că se vedemu, încatu aceste pretendente potu avea dreptate, vomu face abstracțiune dela raportulu ce l'a asediatu providința divină între constituțiunea fizică a femeii și a barbatului, și ne vomu margini pentru astadata a luă în cercetare mai de aproape numai argumentulu adus de densele, adevărate: dispozițiunea creierilor femeesci pentru una cultură și dezvoltare egală cu ai barbatului.

Mai înainte de a intră înse în meritul cestiunii ce ne preocupă, vomu recunoșce în unire cu femeile, că și din sexulu lor s'au doveditu multe atâtă că literate și scriitoare bune, câtu și că artiste distinse. Între celea de categori'a întâia merita a fi amintite cu totu respectulu *Dor'a d' Istri'a*, domn'a de *Steaël*, *Georges Sand*, er' între celea de a două una *Ros'a Bonheur*, sau *Angelic'a Kaufmann* (în pictură). Dar' cu toate aceste ne permitemu a afirmă, că n'a existatu încă femeie, carea prin operele sale se fi facutu epocă, dându una direcțiune proprie științei și cugetării, sau celu puțin se fi trasu asupra s'a atențiunea specialiștilor. De asemenea mândria nu se bucura nici domn'a *Sofi'a Kowolowski*, profesora la universitatea din Stockholm, cu toate că în 1888 fū premiata de academi'a franceză pentru rezolvirea unor probleme din științele matematice.

Nici chiar' scrierile din timpul mai recente ale unei *Susana Rubinstein*¹⁾ cu diplom'a de doctoru în filosofie, nu ne descopere nimic nou, nici nu ne areta un'a cale mai nimerita pentru cunoșcerea sufletului omenesc în publicațiunile s'ale că: „*Încercări psihologo-etice*“, și „*Memori'a, închipuirea și fantazi'a, pasiunea și afecțiunea*“. Er' faptul, că un'a multime de fete tinere -și facu studiile pe la unele universități ale Americii de nordu, ale Anglieterei și chiar' la București, încă nu ne pōte întemeia speranța, că femeia se va poté afirmă în viitoriu cu mai multă autoritate pe terenulu științei. Acestea tinere invētia în adevăratu bucuros; ele potu deveni învețitoare, sau -și voru poté aplică cu timpu cunoștințele mai multu ori mai puțin fundate, la art'a medicală, care este de regula studiulu lor de predilecțiune. Înse cumcă se voru dedică vre-o dată cu abnegațiune numai intereselor științifice, sau că voru participă în mesura marcabilă la progresele luminei, nu se pōte admite pe câtu timpu caracterulu femeescu este nu numai diferitu, dar' sta chiar' în opozițiune cu alu barbatului de știință. Căci — sit venia verbi — precându acest'a se ocupa cu abnegațiune de fapte și teorii ab-

¹⁾ Acēst'a se nascu la Cernăuți în anul 1847.

stracte, pe atunci femeia are în vedere mai mult numai interese egoistice, de a trece de instruită, literată sau erudită.

Dar' se vedem, ce raportu se afla între creeri femeii și ai barbatului.

Din cercetările anatomico-fiziologice de până acum s'a constatat, că la toate rasele, la toate popoarele creeri barbatului sunt mai dezvoltate, mai mari și mai grei decât ai femeii. Mai încolo s'a aflat, că rondul absolut al creierilor omenesci ar' fi în termen de mijloc de 1400 grami ¹⁾; dar' că la femeie sunt de regula cu 134 de grami mai ușori decât la barbat. Diferența această privește mai ales creierul mare, care se considera de propriul organ și sediul rațiunii, al intelectului, și în genere al facultăților spirituale superioare. Creierul mic prezintă aproape aceiași greutate la barbat și la femeie ²⁾. De aci se vede de o dată, că cantitatea creierilor vorbește în favorul barbatului; astfel încât deca am admite, precum voru unii, că inteligentia stă în raportu dreptu cu cantitatea cerebrală, ar' urmă de sine că inteligentia barbatului se fie superioară celei femeiesci. Acesta s'a și creștut că un faptu certu timpu îndelungatu. Cercetările mai noue au dovedit înse, că nu cantitatea, ci form'a în care se dezvoltă creeri și calitatea lor ar' fi hotărâtoare asupra intelectului. Cercetările făcute până acum în privința această au arătat adecă, că creeri la femeie sunt dezvoltate mai mult în partea posterioară a craniului decât în cea anterioară sau frontală, precând la barbat se afla tocmai contrariul. Astfel susține Büchner, că privind de sus un cap de femeie, acela ar' prezenta form'a unui con trunchiat, avendu bas'a în deret, er' capetulu cel mai subțire și sectionatu înainte. Un cap de barbat înse, privitu de sus, ne prezintă de regula unu ovalu prelungitu. Chiar' privirea simplă arăta, că fruntea femeiescă e de regula mai îngustă și óresi-cum mai apesată decât la barbat. Din observațiunile aceste anatomistii concludu deci astfel: Fiendu constatat că creeri la barbat sunt mai dezvoltate în partea frontală decât la femeie, și că facultățile superioare spirituale resed în partea frontală, urmă de sine că capacitatea intelectuală a barbatului e mai pre susu decât a femeiei.

La mórtea lui Leone Gambetta s'a aflat, că creeri acelu erău foarte mici în raportu cu marea s'a capacitate spirituale; ei nu cântăreau decât numai 1160 de grami, adecă mai puțin decât chiar' greutatea mijlocie. Acestu lucru a pus în uimire pre toti admiratorii lui, cari susțineau până aci, că inteligentia ar' stă în raportu dreptu cu cantitatea creierilor. Mathias Duval înse, în ședința antropologică ținută la 18 Martie 1886, a arătat, că a trei'a circumvoluțiune frontală eră la Gambetta foarte dezvoltată, precând la ómenii puțin inteligenti este foarte

¹⁾ Ai lui Cromwell cântăreau peste 2000, er' ai lui Cuvier 1829 grami.

²⁾ La idioti nu cântărescu creeri nici 900 grami.

redușă. De aci s'ar' vedé deci, că a trei'a circumvoluțiune frontală ar' fi sediul propriu al cuvântului.

Cu esperința această sunt de acord și cercetările celebrului anatomist *Huschke*. Acesta a aflat adecă, că osul frontal alu craniului barbatescu este — în termen mijlociu — cu două mii (2000) de milimetri cubici mai mare decât la femeie; er' volumul circumvoluțiunilor frontale face la barbat două sute șesezeci și doi (262), la femeie înse numai două sute optu (208) centimetri cubici. Diferența de 54 centimetri cubici vorbește deci erăsi în favorul inteligentiei barbatesci. Anatomistul *Huschke* ajunge în celea din urma la concluderea, că caracterul fizic alu femeiei n'ar' fi decât una continuare a caracterului copilărescu; cu alte cuvinte: că femeia rămâne totă vieti'a s'a în stadiul copilăriei în ceea ce privește dezvoltarea creierilor; cu toate că nu se pôte negă cumcă unele femei se înalță prin excepțiune cu cugetarea preste cugetarea copilărescă. Dar' astfel de aparițiuni rari sunt și voru rămâne tocmai excepțiuni, cari nu voru ajunge nici odată la frecuența ce se cere, că se póta formă regula valabilă.

Înse sexul frumos — și are și în cestiunea această aparatoriile și sunt adecă unii, cari susțin că: spre a poté afla raportul între facultățile spirituale ale barbatului și femeiei, nu trebuie considerată greutatea absolută, ci greutatea relativă a creierilor, cu alte cuvinte: greutatea creierilor în raportu cu volumul corpului. Din acestu punctu de vedere rezultatul ar' fi cu totul altul; căci precând la barbat gasim raportul de *unul la trei-deci și șese* (1:36), pre atunci la femeie este *unul la trei-deci și cinci* (1:35). Precum vedem, acestu raportu ar' fi în defavorul barbatului, de óre-ce elu dovedește că femeia ar' fi dotată cu facultăți spirituale mai pre susu de ale barbatului; va se dica, rezultatul obținutu pe această cale ar' fi nu numai diferit, dar' tocmai opus cu cel de mai înainte.

Repugnanta acestor rezultate, la cari au condus cercetările omenesci de până acum, este mai mult decât una dovedă, că prevedința divină a întocmit unele lucruri estu modu, încât marginit'a minți a omului în zădăru șaruesce a le petrunde și cunoșce.

Faptu netagaduitu rămâne în totu casulu, că alt'a fiindu chiamarea femeiei în familia și societate, și alt'a a barbatului, creatoriulu a înzestratu pe fie-care cu facultăți potrivite deosebitelor lor chiamări. **J. Marculețiu.**

Tempulu preistoricu.

Trăim în tempulu scrutarilor. Invenții cu una diligența febrilă scruteza, voiescu se afla trecutul și venitoriulu genului omenesc; dar' cu cât scrutarile acestea sunt mai încordate, se pare, că rezultatele cu atât sunt mai puțin favorabile, și se pare, că omulu are se remana neorientatu, are se fia cea mai mare enigma înainte s'a.

Istoria, acestu martor alu timpurilor, ni pôte dá încât-va rațiuni despre șese mii de ani; în acestu tempu

au resaritu si apusu multe imperii; în acestu timpu multi invingatori si caletori au trecut pre lângă piramidele si enornele cladiri de piétra din valea Nilului, si dóra fia-care ravediutu inscriptiunea, ce se afla pre port'a unei biserici u inate si suna astu-feliu: „*Omule! cunosce-te pre tine însu-ti!*“ — cari cuvinte si astadi suntu devis'a omenimei, fora cá marele secretu: „*Ce suntemu?*“ se fia deslegatu; pre cându numai acést'a ni'ar' dá in mâna chei'a porlei pentru istori'a omenimei.

Pentru acea credu, cá între tóte scrutarile nu e nici un'a mai ponderósa, decâtu acea, carea si-a propusu esaminarea omului si a tempului preistoricu. Mai in tota diu'a se deslega câte una enigma; astadi invetiatiu sciu descifrá semnele cabalistiche, descoperu din ele secrete, cetescu din ele fapte, cari pana aci le tienéau numai de povesti: multe pietrii si ruine de edificii din trecutul fabulosu, astadi inaintea invetiatióru servescu cá totu atátea epistole, in cari scrutandu ei, ni descoperu trecutul in carele *tuce omulu si vorbescu pietrile*. Stratarile pamentului aparu in aintea invetiatióru scrutatoriu cá unu archivu enigmaticu, in care potemu ceti despre anticitatea omului, despre care astadi scimó mai multu, decâtu acea, cá a mâncatu si a dormitu.

In aintea ochiloru nostrii se desvólta una scientia, carea vrea se ni arete, cumcá in decursulu cultivarei genului omenescu e unu tempu, carele se numesce tempulu *preistoricu*. Despre activitatea omului din acestu timpu intr'unu modu nedubitatu testifica archeologi'a aretandu-ni instrumentele, armele si ósele omului aflate lângă resturile animalelor strabune. Acea inca e dreptu, cumcá nu tóte datele acestei scientie interesante ni tindu cunoscentie infalibile, dar' la totu casulu ni areta, precum amentisemu, activitatea omului din tempulu preistoricu.

Istori'a se incepe acolo, unde se termina traditiunea; si ce tempu trebue se fia acél'a, despre care nici traditiunea nu ni póte dá desluciri? De securu asia e de vechiu încátu multi suntu, cari voru dice, cumcá ce s'a pierdutu s'a pierdutu si ce a trecut a trecut pentru totu-de-a-una. Dar, nu e chiar' asia, cá-ci éta archeologi'a ne areta, cumcá ce a trecut é' s'a aretatu. Acést'a o afirma afundimile fjordiloru din Dani'a, lucrurile din Helveti'a, pescerile si resturile de culine a mai multoru tienuturi din nordu. Acelea óse subtiri, cari sermanii strabuni le folosiau cá ace de cusutu, cá se cósa cu ele pieile de animale spre a-si scuti corpulu contra frigului; acelea cârlige de pescuitu, sageti si borte de lemn, ce li serveáu cá luitritie: acei pociumbi din lacuri, pre cari odinóira se edificau case; acelea morminte, in cari se afla nenumerate óse de a-le omeniloru din tempulu preistoricu dinpreuna cu armele de piétra asediate lângă ele: óre nu suntu martori despre activitatea unui tempu fórtu vechiu, de alu carui urme omenimea mai alesu a potutu se dee, cându retieu'a cailoru ferate strataia pamentulu crucisiu curmedsiu? Din acelea resturi ale omului preistoricu, cari astadi suntu gramadite in muzeele de archeologia potemu deduce, cumcá acelea popore simple, cari nu cunoscéau inca intru-buintiarea ferului, nu eráu asia lipite de pamentulu natalu, nici nu eráu asia lipsite de ori-ce comunicatiune, precum amu cugetá la primul momentu. Móscele tempului preistoricu, cari descoperu secretulu primei cultivari potu se aiba inaintea intieptului unu pretiu cu multu mai mare, decâtu piramidele Egiptului si arcurile de triumfu ale onoru cuceritoru îngânfati.

Tempulu preistoricu se imparte in epoc'a de piétra si in epoc'a de metalu. Acestea dóue epoce mari se

impartu in altele mai mici; si anume epoc'a de piétra se imparte in: 1. Epoc'a ursului de spelunca si a mamutului seuu a animaleloru deja stinse. Acestu tempu a decursu cu multu mai inainte de diuviu, cându geografi'a fisica a Europei érá cu totulu alt'a; cându desertulu Saharei érá inca una mare estinsa si Europ'a nu érá rupta de Afric'a la Gibraltaru; pre timpulu acést'a traia mamutulu (asemenea elefantului), cerbulu megaceru, nascornulu lánosu, ursulu speleu seuu de spelunca, hien'a spelea si omulu se nutriá din carnea loru seuu din a pesciloru si a ostrigeloru. Omulu si- facea locuinti'a pre pociumbi in lacuri seuu se retragea in spelunca, pentru cá se fia scutitu de atacurile dusimánóse. Primele urme de ale edificieloru redicate pre pociumbi s'au descoperite la anulu 1851 in laculu Zürich. Form'a loru o represinta (fig. a.) Armele si-le faceau din

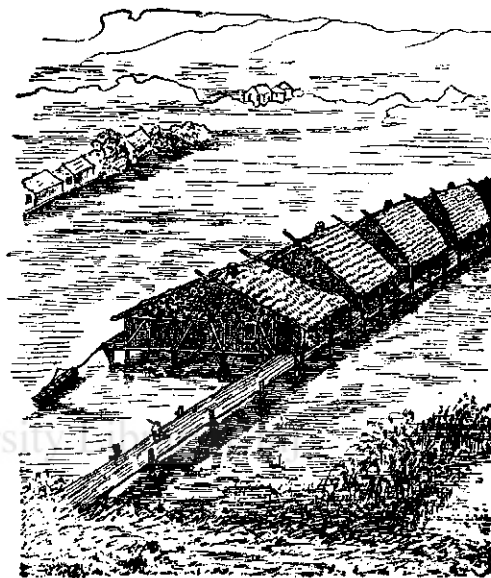

fig. a.

piétra pre tempulu acést'a.

2. Epoc'a tarandului seuu a animaleloru emigrate. Dupa unu tempu indelungatu adeca clim'a si figur'a Europei s'a schimbatu cu totulu. Recuisitele omului eráu inca totu din piétra dura, necioplita, dar' acum avea si vase de pamentu; avea sfederu din corne de cerbu; acum cu multu truda poteau se sfederesca adeca se gaurésca securea cea de piétra si se-i puna códa. Tote aceste date le intarescu lucrurile aflate in mormintele daneze, angleze, fracese, si germane, cari lucruri paré sar' cátu de simple si de dure, totusi aceste recuisite ale civilizatiunei vestescu cu tonu inaltu, cumcá cultur'a s'a nascutu deodata cu omulu si elu n'a fostu condusu de instinctu. Acestea recuisite nu trebue despretiuite; cá-ci deca aceste nu se faceau, deca strabunii nu eráu perseveranti in activitatea loru, atunci n'aveamu orasiele si palatielle, cari le admiramu astadi.

3. Epoc'a recuisiteloru de piétra cioplita. Acést'a epoca areta unu progresu mare; dupa unu tempu indelungatu érási se face schimbare in Europ'a. Tarandulu se muta dar' cu omu cu totu in tienuturile nordice si celea midlocii si sudice suntu ocupate de unu poporu cu moravuri si datini mai blande. Acést'a pricepeá la domesticirea viteloru cornute, la agricultura, la pregatirea onoru recuisite de piétra cioplita, la cultivarea inului, la torsu si tiesutu; dar' metalulu nu-lu cunoscea. — Vasele de pamentu, desi

sunt destule de elegante, sunt facute cu mân'a libera si arse la focu liberu, ér' nu in cuptore, pentru acea sunt mai frangatoase. Tote acestea sunt cunoscute din articlii aflati in mormintele stravechi si in lacuri pre lâng'a pociumbi pre cari odinora erau edificate locuintele omului.

Altecum cei mai multi archeologi impartu epoc'a de piatra in doue epoce caracteristice: in epoc'a *paleolitica* si *neolitica*. In cea de întâiu gátéau armele si recuisitele numai prin lovire; in a dou'a se areta una ameliorare si desvoltare esentiala, in câtu manufacturile se faceau cioplite, poleite. Deci epoc'a *neolitica* e epoc'a recuisiteloru poleite, pre cându epoc'a *paleolitica* cuprinde in sine tempulu, cându omulu a traitu impreuna cu animalele deja stinse si apoi cu celea emigrate spre nordu. Astu-feliu tempulu animaleloru deja stinse represinta epoc'a de piatra vechia, ér' tempulu tarandului epoc'a de piatra midilocia, pre cându epoc'a *neolitica* represinta epoc'a de piatra mai nóua.

Date statistice.

referitoare la scótele statelor mai mici din Europ'a. (Dupa Gazet'a Transilvaniei din 17 Nov. 1889 st. n. Nr. 248).

Tiar'a (Statulu)	Numerulu locuitorilor	Numerulu scóteloru	Numerulu scolariloru	Câtu loc. se vin de o scóla	Câtu loc. se vin de un s. cerc. in copii	Observari	
						Câtu se urca chel. de scóla dupa capu Marel' Plenigi	Câtu se urca chel. de scóla dupa capu Marel' Plenigi
Germani'a	43 milioane	60,000	6 milioane	700	100	2	96
Franci'a	37 milioane	71,000	5 milioane	500	66	1	58
Spani'a	17 milioane	29,000	2 milioane	600	56	1	40
Angli'a	34 milioane	58,000	3 milioane	600	52	1	86
Austro-Ungari'a	37 milioane	29,000	3 milioane	1,300	104	1	63
Itali'a	28 milioane	47,000	2 milioane	600	40	—	84
Rusi'a	74 milioane	32,009	1 mil. si ceva	23,000	36	—	28

Statistic'a ne pune inaintea ochiloru realitatea numerica

ne aréta starea reala a lucrului ce vremu se aflamu cu ajutoriulu ei. Statistic'a invétia pre omenime: cari i- sunt progresele si ce defecte are ea de suplenitu in o directiune seau alt'a; i- spune adeverulu in facia, si nu vrea se bage in séma deca acel'a este magulitoriu seau dejositoriu, ci de o potriava lauda si glorifica progresulu, si combate si sbicuieste defectele. In neci o privintia inse nu potu fi atátu de binefacatore rezultatele cercetariloru statistice, cá in privinti'a instructiunii, a instructiunii, carea e barometrulu celu mai neinsielatoriu alu culturei unui statu. Pentru acea credu cá nu e superfluu a specificá pucinu datele statistice despre scótele statelor celu mai mari din Europa rubricate mai susu; cari preste totu sunt de a se considerá in terminu midilociu.

1. In rubric'a I si II se aréta numerulu scóteloru in reportu cu numerulu locuitoriloru. Cu câtu se vinu mai multe scóle pre unu anumitu numeru de locuitori, seau cea ce totu un'a este, cu câtu se vinu mai pucini locuitori pre o scóla, cu atátu este unu statu din punctulu de vedere alu instructiunii pre unu nivou mai inaltu. Asiadara din raportulu acest'a loculu primu lu ocupa Franci'a; in Franci'a totu pentru 500 locuitori este câte o scóla; in loculu alu doilea vinu de a se pune Angli'a, Spani'a si Itali'a, cari totu cam pentru 600 locuitori au câte o scóla, in alu treilea Germani'a: pre 700 locuitori se vine o scóla; in loculu alu 4-lea sta Austro-Ungari'a, carea pentru 1300 locuitori are numai câte o scóla, va se dica facia de Angli'a, Spani'a, Italia si Germai'a, din Austro-Ungaria numerulu scóteloru in raportu cu numerulu locuitoriloru e numai de diumetate er' facia de Franci'a mai numai a treia parte; si mai pre urma vine Rusi'a, numai cu câte o scóla pentru 23,000 locuitori.

2. In rubric'a I si III se pune in raportu numerulu scolariloru cu numerulu locuitoriloru. Cu câtu unu anumitu numeru de locuitori dá unu contingentu mai mare de scolari, seau cu câtu unu scolariu se dá din mai pucini locuitori, cu atátu mai multi se impartasiescu de instructiune, si prin urmare cu atátu e mai siguru progresulu unui statu. In acést'a privintia loculu de onóre se cuvine Germaniei mai antáiu, si dupa acea Franciei, cari aproape intr'o forma totu la 7 locuitori dau câte unu copilu de scóla; in rangulu alu doiloa stá Spani'a cu 10 locuitori de unu scolariu; apoi Angli'a cu 11, Austro-Ungari'a cu 12, Itali'a cu 14 si in urma Rusi'a, unde abia 65 de locuitori dau unu copilu de scóla.

3. In rubric'a II si III se espune numerulu scolariloru in raportu cu numerulu scóteloru. Cu câtu se vinu pre o scóla mai pucini scolari — caeteris paribus — cu atátu instructiunea ce se dá pote fi mai buna si mai cu efectu. Din raportulu acest'a deci positiunea cea mai favorabila o are Rusi'a cu numai 36 de copii pre o scóla, dupa acea Italia cu 40, apoi Angli'a cu 52, Spani'a cu 56, Franci'a cu 56, mai pucinu favorabila pentru Germani'a, unde se vinu 100 de copii pre o scóla, adeca de doue ori atátu'a

că în Angli'a. Se întielege de sine că clasificarea acésta are valoare numai în casul deca — precum am disu — toate cele alalte impregiurari sunt într'o formă, așa d. e. deca într'o școlă punem că propune unu invetiatoriu, și deca invetiatoriulu acéla e într'o formă cualificatu și în Germania și în Rusi'a etc.

4. Rubric'a cea mai de pre urma cuprinde chieltuelile de școlă ce se vinu după capete. În Germani'a se urca mai multu, și mai pucinu în Rusi'a; cea ce e forte evidentu, că precându în Germani'a 43 milióne de locuitori au se sustiena 60,000 de școle, pre atunci în Rusi'a colosalulu numeru de 74 milióne de locuitori au se sustiena numai 32,000 de școle. Și aici dara positiunea cea mai favorabila e a Rusiei.

Se nasce acum întrebarea: care dintre statele acestea stă mai bine în privinti'a instructiunei preste totu, care are calea cea mai sigura spre progresu? De siguru că statulu acéla și- cunoste mai bine chiamarea sa, în care mai multi se impartasescu de instructiune, fara de care cetatienii nu potu se-si face cum se cade detorintiele facia de biserică și facia de statu, statulu acéla progreséza, unde toti știu serie și ceti: imperatulu din palatu, muncitoriulu dela satu, coconiti'a dela balu, tierencuti'a de pre malu; și aci hegemoni'a o duce Germani'a, mai reu decâtu toate Rusi'a.

Budapest'a în 18 Novembre 1889.

Atanasiu P. Bologna,
asc. de pedag.

Multiumita publica

Déca védi'a și bunastarea unui poporu atérna în mare mesura dela gradulu de cultura alu aceluia, atunci cea ce trebue se ne pre ocupe mai multu, este procurarea toturorú midilócelorú prin cari póte se ajunga și poporulu nostru la nivelulu recerutu.

Știmu că școl'a este primulu factoru, care contribue la ridicarea omului la unu gradu de cultura ore care-va, dar' se nu uitamu și ace'a că prin ea ni se deschide, cum asiu dice, numai usi'a care conduce spre depositulu scientiei, și prin urmare și cu poporulu nostru de vomu stă locului, indestulindu-ne numai cu cunoscintiele ce și le póte acéla iusú în școlă, și nu-i vomu oferí midilócele cu ajutoriulu caror'a se se póta perfectioná mai departe, prin acésta, de o parte scopulu, la care tiéntimu a ajunge, va jacé totu în ace'a departare, în care se afla și astadi, ér' de alta parte scienti'a cetitului, ce o generaliséza școlele nostre între poporu va remáné mai multu unu capitalu mortu.

Poporulu nostru cetesce bucuros, déca are ce, ma sênte chiar' o placere și cându aude pre altulu cetindu, și „ar' ascultá trei zile și trei nopti fora că se-si aduca aminte de mâncare“ după cum se esprima elu adese ori. Lips'a de bibliotecă populară este fórte adâncu simțita la noi românii.

Impinsu de acestea motive grave mi-am propusu mai anul trecut, se punu basa unei bibliotecă populară în acésta comună, spre care scopu am și procuratu vre-o 30

de brosiurele — scrieri populare — cu ace'a speranția, că cu ajutoriulu lui Domnedieu și alu omenilorú marinimosi da de vomu poté ajunge la ceva, și nici că m'am insielatu, multiumita zelului neobostu alu Dlui Nicolau Mazere teologu în Blasiu, și alu Dlui Emiliu Popu studentu totu acolo, cari au deschisu ânimele cătoru-va ómeni iubitori de progresulu scumpei nóstre natiuni, în cătu cu o bucuriá démna de o causă că și acésta, ni-au saritu întru ajutoriu donându-ne urmatoriele cărți, și anume: Din partea societati de lectură „Inocentiu Micu Clain“ ni-s'au donatu urmatoriele cărți:

1. Istori'a pentru începutulu rom. ed. III de P. Maioru
2. Lepturariu românescu
3. Calindariu pre an. 1875
4. Calindariu pre an. 1876
5. Calindariu pre an. 1879
6. Calindariu pre an. 1881
7. Calindariu pre an. 1880
8. Calindariu pre an. 1877
9. Calindariu pre an. 1874
10. Calindariu pre an. 1864
11. Calindariu pre an. 1870
12. Calindariu pre an. 1868
13. Calindariu pre an. 1875
14. Calindariu pre an. 1873
15. Calindariu pre an. 1863
16. Cuvântarea Escelentiei S'ale A. S. Siulutiu
17. Cuvântarea Escelentiei S'ale A. S. Siulutiu. cu-ocas. alegerii de Eppu.
18. Organizatiunea comunelor rurale de J. G.
19. Slav'a Indiana.
20. Gradinele de copii de M. Strejanu.
21. Pros'a populară — Povesci.
22. Petitiunea românilorú din Transilvania.
23. Innotari din Istori'a Eclesiasteca.
24. Convorbiri despre banii cei noi.
25. Economi'a natională pre an. 1886 completa.

Din partea Dlui. Nicolau Hada studentu:

1. Istori'a Ardealului de J. M. Moldovanu.
2. Coron'a sieriului.
3. Nui nimicu (novela).
4. O nópte inspaimântátore.
5. Istori'a prea frumosului Arghiru și Elen'a.
6. Dela sate (novele și schitie).
7. Vênatori'a după auru Josifu II și III.
8. Murindu capitanulu negrilorú (naratiune).
9. Bostanu haiduculu.
10. Contés'a falsă.
11. Basmele românilorú.
12. Biografi'a canonicului J. F. Negrutiu.

Din partea Dlui. Victoru Porutiu studentu:

Epistola deschisă de L. Vaida.

Dlu Petru Fetitia ni-a donatu „Coron'a sieriului“.

Primésca deci P. T. Domni colectanti și donatori celea mai calduróse multiumite ale mele, ce le aducu în numele poporului ajutoratu; de Domnedieu, că acestea nobile fapte se-si afle cătu de multi imitatori!

Lun'a de Ariesiu 13. Nov. 1889.

S. Nicóra,
invetiatoriu.

**Rogâmu pre stimati
abonanti, cari inea nu si-au
achitatu abonamentulu, se bine-
voiesca a ne tramite pretiulu.**

In Nro 4 pag. 63 se se cetésca 23 în locu de 53 de docenti.